

lijk bij het eerste en derde aandachtsstreepje. De tweede, natuur als belangen- tegenstelling, houdt met beide betekenissen verband. Maar, het verhaal is nog niet af. Terug dus, naar de lotgevallen van het thema "natuurbesef". Na de selectie bleven er zes projectvoorstellen over. Deze zijn onder meer gericht op het ontwikkelen van voorbeeldes materiaal, op cursussen voor het bedrijfsleven en op inter-actieve planuitwerking in het kader van gebiedsgericht beleid. Aan deze projecten wordt op dit moment volop gewerkt. De resultaten zijn daarom nog niet beschikbaar.

Uit het citaat van artikel 13 blijkt verder, dat hoge eisen aan eindproducten worden gesteld. Dat is ook nodig want het doel is voorbeelden te ontwikkelen, die ruime toepassing kunnen krijgen. Kwaliteit en slaagkansen hangen dan bijzonder nauw samen. De noodzaak tot maximale kwaliteit vloeit ook voort uit het gegeven dat natuur- en milieuvraagstukken vooral in korte en incidentele leer-situaties aan de orde worden gesteld. Eén van de oorzaken hiervoor is de overvolle programma's van scholen. Zoiets is alles-behalve optimaal, maar in de praktijk gaat het helaas vaak zo. Daarom is een hoog kwaliteitsbewustzijn doorslaggevend voor succesvol educatief werk.

Summary

Nature appreciation starts with asking questions

In order to understand nature appreciation a basic idea of "nature" is needed. In this article "nature" is understood in a very broad sense. The core of the first meaning of "nature appreciation" is mankind's fundamental dependence on natural processes, such as the conversion of energy of the sun by green plants. Contrary to the first meaning the second one has to do with care-free enjoyment of the fruits of nature. This includes the appreciation of wild animals and wilderness. Both meanings are important for environmental education. Both meanings also justify governmental policies aimed at the further development of environmental education. Finally, the conditions – with regard to the "nature appreciation" part of the Dutch programme Extra Impulse Environmental Education – for developing educational materials are described.

Drs. D.A. Huitzing
Anna van Hensbeeksingel 144
2803 LK Gouda

Auteur was beleidsmatig betrokken bij NME, is thans werkzaam bij de directie Wetenschap en kennisoverdracht. De auteur heeft deze bijdrage op persoonlijke titel geschreven.

Volgens het Nationaal Milieubeleidsplan (Min. van VROM, 1989) zou een trendbreuk in onze samenleving noodzakelijk zijn om de gewenste milieu-doelen te kunnen halen. Dit roept vragen op over de wijze hoe die trendbreuk tot stand zou moeten komen. Weliswaar hebben sommige bedrijven en huishoudens radicaal gebroken met de trend om meer te produceren en te consumeren dan strikt nodig is, maar dit heeft veel weg van roeien tegen de stroom in: hun handelwijze is voorbeeldig, maar wordt nauwelijks nagevolgd. Politici nemen nogal eens aan dat een goede voorlichting tot de gewenste gedragsverandering zal leiden, zeker als het wordt beloofd. Ervaringen in deze richting stemmen echter niet optimistisch.

Trendbreuk mogelijk?

Platform

In deze rubriek is ruimte voor opinies en reacties

Bram Mabelis

Indertijd is nagegaan in hoeverre Amerikanen tijdens de energiecrisis, in de winter van 1977, gehoor hebben gegeven aan een dringende oproep van president Carter om de thermostaat niet hoger te zetten dan 18°C. De oproep werd begeleid door een uitgebreide voorlichtings-campagne. Het bleek dat ongeveer een kwart van de bevolking aan de norm voldeed, maar dat de kans op een positieve respons niet hoger was bij mensen die ervan overtuigd waren dat de maatregel belangrijk was om energie te besparen dan bij hen die er anders over dachten. Hogere brandstofkosten bleek evenmin invloed te hebben op het gedrag. Bovendien bleek bij een controle dat veel mensen de thermostaat hoger hadden staan dan ze aanvankelijk (telefonisch) hadden opgegeven (Luyben, 1982). Toename van milieukennis is zeker niet voldoende om gedrag collectief ingrijpend te veranderen. Het kan weliswaar leiden tot een toename van milieuvriendelijk gedrag, maar dan alleen voor zover het niet te veel moeite kost of niet strijdig is met andere wensen. We streven

immers tegenstrijdige doeleinden na: we willen niet alleen een gezond leefmilieu met veel natuur, maar tevens een hoog consumptiepeil. De reclame speelt slim op deze materialistische behoefte in. Hierdoor wordt het hiaat vergroot tussen datgene wat we zeggen te willen en het onbewuste verlangen dat uiteindelijk onze handelingen bepaalt, namelijk ten minste hetzelfde te willen hebben als de buurman.

Educatie

Hoe zouden mensen die betrekkelijk onverschillig staan ten opzichte van milieuverslechtering en natuurverlies tot milieuvriendelijk gedrag zijn te bewegen? De voordelen van milieuvriendelijk gedrag zijn vaak alleen op termijn aan te tonen als velen zich eraan houden, terwijl de voordelen van milieu-onvriendelijk gedrag onmiddellijk opvallen. Wat de nadelen betreft, ligt het precies omgekeerd: de nadelen van milieuvriendelijk gedrag vallen onmiddellijk op als weinigen zich aan de regels houden, terwijl de voordelen van milieu-onvriendelijk gedrag pas op termijn zichtbaar worden (Hendrickx et al., 1993). In diverse overheidsnota's (Min. van LNV & VROM, 1988; Min. van LNV, 1993) wordt daarom gepleit voor meer aandacht voor natuur- en milieu-educatie (NME). Het gaat hierbij om vormend onderwijs waarbij natuur, milieu en samenleving in samenhang aan de orde komen. Op verzoek van het toenmalige ministerie van

In dit ruderaale terreintje kunnen kinderen uit de buurt (Amsterdam-centrum) veel ontdekken en beleven (foto: Mabelis).

O&W ontwikkelde het Instituut voor Leerplanontwikkeling in samenwerking met NME-organisaties een kernleerplan voor NME. Uit dit kernleerplan zijn deel-leerplannen voor de verschillende vakken in het voortgezet onderwijs afgeleid, alsmede het concept-deelleerplan voor het basisonderwijs. Er is destijds 78 miljoen gulden beschikbaar gesteld voor het NME onderwijsproject voor de periode 1991 - 1995 en 34,5 miljoen gulden voor het Kaderplan Natuur- en Milieu- Educatie (Extra Impuls) voor de periode 1996 - 1999. In het Kaderplan wordt gesteld dat een trendbreuk terwille van een duurzame samenleving mogelijk gemaakt moet worden middels het verwerven van kennis, inzichten, vaardigheden en houdingen. De voorstellen die door de zes betrokken ministeries in het kaderplan worden gedaan (Huitzing, dit nummer) hebben voornamelijk betrekking op kennisverwerving en -overdracht (onderzoek, onderwijs, voorlichting en adviezen) en in veel mindere mate op gedragsbeïnvloeding middels subsidiëring van milieuvriendelijke activiteiten. De initiatieven zijn belangrijk, maar mijns inziens onvoldoende om de gewenste trendbreuk te bewerkstelligen. Invoering van natuur- en milieu-educatie in het onderwijs zou een duurzamer basis kunnen geven. Als slogan van het NME-Onderwijsproject gold: "de scholen centraal", dat wil zeggen dat scholen zelf mochten aangeven op welke wijze en met welke inhoud ze NME wilden invoeren. Dit klinkt echter nogal vrij blijvend. Volgens het Eindrapport van het evaluatie-onderzoek naar de invoering van NME in het onderwijs zou dan ook nauwelijks een kwart van de scholen aandacht besteden aan een of andere vorm van natuur- en milieu-educatie en zou slechts 2% van de programma's en materialen, die zijn ontwikkeld in het kader van het project, worden gebruikt (Stokking et al., 1996), al zijn de resultaten inmiddels iets gunstiger, vooral wat betreft aandacht voor NME (Margadant-van Arcken, mond.med.).

Gemiste kans

Als gevolg van het decentralisatieproces bij de rijksoverheid is er tenslotte besloten

slechts op hoofdlijnen te sturen. Daartoe wil ze kader-stellende overeenkomsten aangaan met lagere overheden en organisaties. Deze hebben een grote vrijheid en eigen verantwoordelijkheid bij de nadere invulling en uitvoering van het beleid. Op het gebied van NME biedt deze ontwikkeling een goede kans om kaders voor NME-programma's te ontwerpen. Toch lijkt er mijns inziens een kans gemist om in de schoolprogramma's meer ruimte te maken voor het behandelen van vakken als ecologie, natuur- en milieubeheer, overeenkomstig een actieplan dat is aangegeven in het Nationaal Milieubeleidsplan (Min.van VROM, 1989) en het Kaderplan Natuur- en Milieu-educatie 1996-1999. Aangezien jongeren ontvankelijker zijn dan ouderen voor noodzakelijk geachte gedragsveranderingen, lijkt me dit van groot belang. Dit klemmt des te meer nu er aanwijzingen zijn dat milieu-verslechtering de toekomstverwachting van veel jongeren negatief beïnvloedt (Mabelis I, dit nummer). Het feit dat er onlangs wel economie, maar geen ecologie aan het lespakket van het voortgezet onderwijs is toegevoegd, wekt de indruk dat de overheid haar prioriteiten anders legt. Hoe denkt ze de door haar noodzakelijk geachte trendbreuk te realiseren? Of zou het milieu alsnog in het centrum van het economieonderwijs kunnen worden

geplaatst, overeenkomstig het pleidooi van een aantal economen (Heertje, 1989)? De overheid lijkt de door haar noodzakelijk geachte trendbreuk niet echt serieus te nemen.

Een voorbeeld: Noorwegen

In Noorwegen zijn sinds 1990 grote veranderingen doorgevoerd in het natuuronderwijs. Aanleiding hiervoor was de signalering, dat kinderen steeds minder buiten kwamen. Tussen het gemis aan natuurbeleving en het gedrag van kinderen werden steeds meer verbanden gelegd. Begin negentiger jaren zijn op initiatief van de Noorse overheid experimenten gestart met lessen buiten het klaslokaal. Zo werd in 1993 - 1994 in Kristiansand het zg. Grosbladprosjekter (Weegbreeproject) opgezet door een aantal leerkrachten. Centraal stonden in dit project ervaringsgericht leren en zelfstandig werken. De gemeente subsidieerde het project en stelde een natuurgebied beschikbaar. Ook kwam er financiële steun van de ministeries van Onderwijs en van Natuur & Milieu. Het bleek een succes. Het heeft ertoe geleid dat alle scholen in Kristiansand van de gemeente de mogelijkheid krijgen om wekelijks lessen buiten te geven. De landelijke overheid heeft inmiddels alle Noorse scholen verplicht gesteld buitendagen in het les-

Overeenkomstig de heersende trend werd een grazige speelplaats van een nabij gelegen school omgevormd tot een parkeerplaats voor auto's (foto: Mabelis).

rooster op te nemen. Deze vorm van onderwijs is uitgebreid onderzocht door Lysanne Walraven. In haar rapport vergelijkt zij de Noorse en Nederlandse kern-doelen en concludeert, dat ondanks dat deze dezelfde zijn ze in de Noorse situatie beter tot hun recht komen (Walraven, 1998).

Inzicht en gevoel

Voor een milieubewuste instelling is ecologische kennis van groot belang, maar nog niet voldoende om tot inzicht te komen. Om dat te bereiken zal de kennis moeten worden ondersteund door directe waarneming en ervaring, zoals in Noorwegen gebeurt. De educatie zou zich dan ook niet alleen moeten richten op het vergroten van kennis, maar tevens op het ontwikkelen van potenties om natuur waar te nemen en relaties te ervaren. Toch zal ook toename van ecologisch inzicht niet automatisch leiden tot een verandering van grondhouding ten opzichte van de natuur. Door zowel ecologisch inzicht als gevoel voor de natuur te ontwikkelen zal de waardering van en respect voor de natuur kunnen toenemen. Op deze wijze kan ook het verantwoordelijkheidsgevoel ten aanzien van de wijze waarop we met de natuur omgaan worden versterkt. Het belang van ecologische normen en maatregelen zullen dan

beter worden begrepen en geaccepteerd. Van een trendbreuk in onze samenleving kan echter pas worden gesproken als algemeen wordt geaccepteerd dat duurzaamheidsnormen niet mogen worden overschreden (Huitzing, 1989). Het is een taak van de overheid om voldoende voorwaarden te scheppen om dat te bereiken. In onze materialistische consumptiemaatschappij lijkt dit een onmogelijke opgave, maar desondanks zou het doel om duurzaam met onze hulpbronnen om te gaan niet mogen worden opgegeven. Het zou een bindend cultureel element kunnen zijn in een gefragmenteerde samenleving, die zijn oriëntatie dreigt te verliezen.

Literatuur

- Heertje, A., 1989.** De echte kern. Economieonderwijs vraagt om bijstelling. Milieu-educatie 5(7): 16-17.
- Hendrickx, L., A. van den Berg & Ch. Vlek, 1993.** Zorgen over morgen? De factor "tijd" in de evaluatie van milieurisico's. Milieu 4: 148-152.
- Huitzing, D., 1989.** Een schepje er boven op! Over natuur-en milieu-educatie en pedagogiek. Sdu, 's Gravenhage.
- Luyben, P.D., 1982.** Prompting thermostat setting behaviour; Public response to a presidential appeal for conservation. Environment and Behaviour 14(1): 113-128.
- Ministerie van LV & VROM, 1988.** Nota Natuur- en Milieu-educatie; een meerjarenvisie. Sdu, 's Gravenhage.

Ministerie van VROM, 1989. Nationaal milieubeleidsplan. Sdu, 's Gravenhage.

Ministerie van LNV, 1993. Kaderplan Natuur-en Milieu-educatie 1996-1999, extra impuls: op weg naar duurzaamheid als tweede natuur. Sdu, 's Gravenhage.

Stokking, K., R. Young, L. van Zoelen, F. Leenders & M. Bastings, 1996. Tussen vraag en aanbod; Eindrapport van het evaluatieonderzoek naar de invoering van natuur-en milieu-educatie in het onderwijs (1991-1995). ISOR, Utrecht.

Walraven, L., 1998. Buiten Gewoon; een onderzoek naar de mogelijkheden van het zelfontdekkend leren buiten het klaslokaal. Scriptie Haagse Hogeschool sector Ost.

Summary

New trend possible?

According to the National Policy Plan (1989) it will be necessary to shape trends in our society in order to attain environmental aims. The question arises how this can be achieved.

In several government white papers a plea is made for more attention to nature and environmental education. In school programmes, the relationship should be underlined between nature, environment and society. For the period 1996-99, the Dutch government reserved 34.5 million guilders for the implementation of educational programmes. However, the schools are free to choose whether to put such a programme into effect. The result is that a very low percentage of the programmes and tools which are developed within the framework of this project are used by schools. Introducing ecology as a separate discipline in school programmes may give better opportunities for environmental education, although ecological knowledge is not sufficient for a deeper understanding. To achieve ecological awareness, knowledge should be supported by direct observation and experience. In this way, understanding of the need for sustainable standards will increase. The shaping of trends in our society will be only possible if strategies for sustainable living become generally accepted.

Dankwoord

Marjan Margadant-van Arcken en Dirk Huitzing ben ik dankbaar voor het verstrekken van gegevens.

Dr. A. A. Mabelis
IBN - DLO
Postbus 23
6700 AA Wageningen